

نقش همبستگی عاطفی زوجین در تحکیم خانواده با تکیه بر آیات و روایات

استاد راهنما : نسرین خوش روش

نویسندگان : شهزاد نقدی ، فیضیه امیدی

چکیده

خانواده، به عنوان اساسی ترین نهاد اجتماعی، پایه و بنیان تمدن بشری محسوب میشود و تحکیم آن از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از کلیدی ترین عوامل استحکام بخش این نهاد، «همبستگی عاطفی» بین زوجین است. این پژوهش با هدف تبیین نقش محوری همبستگی زوجین در استحکام بخشی به کانون خانواده و با روش توصیفی-تحلیلی و با اتکا به منابع کتابخانهای انجام گرفته است. یافته های پژوهش نشان میدهد که همبستگی زوجین، که در قرآن کریم و روایات معصومین (ع) با مفاهیمی همچون «مودت و رحمت»، «سکونت»، «لباس بودن» بیان شده است، نتیجه نهایی که همبستگی عاطفی، تنها یک عامل فرعی نیست، بلکه سنگ بنای خانواده اسلامی است که سایر ابعاد زندگی مشترک، از جمله تربیت فرزند، مدیریت اقتصادی و حل تعارضات، بر روی آن استوار میگردد و غفلت از آن، بنیان خانواده را با مخاطره مواجه میسازد.

کلمات کلیدی: همبستگی عاطفی، تحکیم خانواده، قرآن کریم، روایات، مودت و رحمت، سکونت

در نگرش اسلامی، زن و مرد به گونه ای آفریده شده اند که به صورت طبیعی دارای گرایش و میل به روابط عاطفی با یکدیگر هستند. هر یک از ما به قصد داشتن خانواده موفق ازدواج می کنیم. خانواده کانون اصلی رشد و تعالی انسان و نخستین مدرسه ای است که فرد در آن پرورش می یابد. سلامت و استحکام این نهاد، تأثیر مستقیمی بر سلامت روانی و اخلاقی جامعه دارد. در عصر حاضر، با وجود تحولات گسترده اجتماعی و فرهنگی، نهاد خانواده با چالشها و تهدیدهای بی سابقه ای مواجه شده است که لزوم بازخوانی و بازتأکید بر عوامل درونی تحکیم بخش آن را دوچندان میکند. در میان عوامل گوناگون مؤثر بر پایداری و تعالی خانواده، «همبستگی عاطفی» به عنوان عاملی نرم و در عین حال بسیار *powerful*، جایگاه ویژه ای دارد. همبستگی عاطفی فراتر از یک رابطه سطحی، به معنای ایجاد پیوندی عمیق، صمیمانه و توأم با محبت، درک متقابل، حمایتگری و احساس امنیت روانی بین زوجین است. این ارتباط، بستر لازم برای حل تعارضات، گذر از بحرانها و دستیابی به آرامش را فراهم می آورد. دین اسلام به عنوان دینی جامع و کامل، به همه ابعاد زندگی انسان، از جمله بعد عاطفی روابط زناشویی، توجه ویژه ای داشته است. قرآن کریم و سنت معصومین (ع) نه تنها به بیان کلیات اکتفا نکرده اند، بلکه با ارائه راهکارهای عملی و توصیه های اخلاقی دقیق، الگویی زنده و قابل اجرا برای ایجاد و تقویت این همبستگی ترسیم کرده اند. نقش همبستگی عاطفی در تحکیم خانواده از منظر آیات و روایات از جمله موضوعات بنیادین و بسیار حائز اهمیتی است که هم از جنبه دینی و هم از منظر اجتماعی شایسته بررسی عمیق می باشد. با توجه به آمار فزاینده طلاق عاطفی و حقوقی در جامعه معاصر، این سؤال اساسی مطرح میشود که از منظر متون اصیل اسلامی (آیات و روایات)، همبستگی عاطفی زوجین چه نقش و جایگاهی در تحکیم بنیان خانواده دارد و این متون چه راهکارهایی برای نیل به این مهم ارائه میدهند؟ را بعنوان سوال اصلی تحقیق پاسخ داده. با مطالعه سوابق پژوهشی در این موضوع در میابیم که بسیاری از پژوهش ها بیشتر به شناسایی عوامل و راهکارهای تحکیم خانواده پرداخته اند و به پژوهش هایی که به نقش خاص روابط عاطفی در بنیان خانواده آن هم با رویکرد بر روایات اهل بیت بسیار اندک است و به نمونه هایی که شباهت با موضوع دارند اشاره می کنیم:

کتاب تحکیم خانواده از نگاه قرآن و حدیث اثر محمد، محمدی ری شهری، نویسنده کتاب را به سه بخش تقسیم کرده، در بخش اول در مورد تشکیل خانواده بحث شده، در بخش دوم به عوامل تحکیم خانواده شامل محبت و مهربانی، کردارهای نیکو، تربیت دینی، تلاش برای تأمین نیازهای اقتصادی خانواده و... پرداخته و در بخش سوم نیز به آسیب های تحکیم های خانواده پرداخته.

پایان نامه با عنوان راهکارهای سالم سازی از دیدگاه قرآن با تکیه بر تفسیر المیزان و تفسیر نمونه، اثر نرگس سعیدی ابواسحق، پژوهشگر نتیجه می گیرد که قرآن کریم به خانواده ی سالم و متعالی پرداخته

شده است و توجه به اهداف و مقاصد تشکیل خانواده قبل از ازدواج و بعد از آن مورد توجه قرار گرفته است و ذکر میکند که در قرآن کریم مسائلی مانند مؤدت و خوش اخلاقی ، مدارا و گذشت ، صبر و بردباری ، رابطه صحیح فرزندان با والدین و. با یکدیگر ... لازمه یک خانواده سالم محسوب می شود

1. مفهوم شناسی همبستگی عاطفی در آیات و روایات

در نگاه اسلامی، همبستگی عاطفی صرفاً یک هیجان زودگذر نیست، بلکه پیوندی است مبتنی بر فطرت، تعقل و تعهد که در قالب مفاهیم بلند زیر بیان شده است:

1-1. مودت و رحمت: قرآن کریم فلسفه آفرینش زوجیت را بر پایه «مودت و رحمت» قرار می‌دهد: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (روم / 21). «موده» به معنای محبت و عشق عمیق و پایدار و «رحمت» به معنای دلسوزی، گذشت و مهربانی است. این دو، ستونهای اصلی همبستگی عاطفی را تشکیل می‌دهند (مکارم شیرازی، 1374، ج 16، ص 345).

2-1. سکونت و آرامش: هدف از تشکیل زندگی مشترک در قرآن، دستیابی به «سکونت» است. سکون به معنای آرامش، طمأنینه و امنیت خاطر است که نتیجه طبیعی همبستگی واقعی بین زوجین است (طباطبایی، 1417ق، ج 16، ص 217).

3-1. لباس بودن: قرآن زن و شوهر را لباس یکدیگر می‌خواند: «هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لِهِنَّ» (بقره: 187) لباس، چند عملکرد اصلی دارد: پوشاندن عیوب، زینت بودن، حفاظت در برابر سرما و گرما، و آراستگی. این تشبیه زیبا نشان می‌دهد که زن و شوهر باید پوشاننده عیوب هم، مایه زینت و آراستگی یکدیگر، حامی و پناهدهنده هم در برابر مشکلات زندگی باشند که این خود عمیقترین شکل همبستگی عاطفی است (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج 1، ص 623).

2. مفاهیم روایی همبستگی: در روایات نیز بر پیوند عمیق زن و شوهر تأکید فراوان شده است. پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «أَفْضَلُكُمْ أَفْضَلُكُمْ لِأَهْلِهِ وَ أَنَا أَفْضَلُكُمْ لِأَهْلِي» (کلینی، 1407ق، ج 5، ص 496): «بهترین شما کسی است که برای خانواده‌اش بهترین باشد و من بهترین شما برای خانواده‌ام هستم». امام صادق (ع) نیز فرمودند: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُؤَجَرُ فِي بَيْعِ أَمْرَأَتِهِ» (همان، ص 496): «همانا مرد در (برقراری رابطه جنسی با) همسرش پاداش می‌برد» این روایات نشان می‌دهد که حتی کوچکترین رفتارهای مبتنی بر مودت، دارای ارزش و پاداش الهی است و به همبستگی می‌افزاید.

3. عوامل ایجاد و تقویت همبستگی عاطفی از منظر آیات و روایات

متون اسلامی برای ایجاد و تقویت این پیوند، راهکارهای عملی و اخلاقی فراوانی ارائه داده‌اند:

1-3. توجه به خواست همسر

توجه به خواسته‌ها و نیازهای همسر از نکات قابل توجه در امر همسرمداری و روابط خانوادگی است. بنابراین، برای کیفیت بخشی به روابط خانوادگی بر مردها لازم است تا با تشخیص به موقع و ضروری نیاز همسر خویش را براساس توان مالی تأمین کنند؛ گاهی برخی از این خواسته‌ها بر حسب نیازهای روحی و روانی همسران است و اهتمام مرد به این امر، باعث تعالی تحکیم در روابط خانوادگی را در پی دارد؛ زیرا مرد نسبت به نیاز همسر و فرزندان خویش توجه خاص داشته است. ائمه اطهار(ع) نیز در توجه به خواسته‌ها و تأمین نیاز همسران خویش پیش قدم بوده و سعی می‌کردند آن‌ها را فراهم کنند؛ چنانکه امام علی بن الحسین(ع) برای بچه‌ها و همسرانش زیورآلات از نوع طلا و نقره تهیه می‌کرد و آنان را با آن زیورها می‌آراست. (کلینی 1362 ش. ج 6، ص 475).

از جمله موارد حائز اهمیت در روابط خانوادگی، حفظ احترام متقابل است. زوجین به جهت حفظ حرمت‌ها و سلامت روحی و روانی خانواده باید علاوه بر احترام گذاشتن به همدیگر، مدارای در رفتار نیز داشته باشند. این امر در سیره عملی امامان شیعه نمود عینی داشت و آنان توجه داشتند تا به نیازهای عاطفی زنان خویش نیز پاسخ دهند؛ بنابراین، گاهی اوقات ائمه اطهار(ع) با برخی خواسته‌های خلاف عرف همسران نیز همراهی می‌کردند؛ چنانکه مالک بن اعین روایت می‌کند که خدمت امام باقر(ع) رسیدم و دیدم ایشان روپوشی خیلی قرمز پوشیده است. لبخندی زدم. فرمود: می‌دانم چرا می‌خندی. از این جامه من خنده‌ات گرفته است. زنی از قبیله بنی ثقیف دارم که من را مجبور به پوشیدن این لباس کرده است و من او را دوست دارم؛ او هم به اجبار این لباس را به من پوشانده است ولی نماز در آن نمی‌خوانم؛ شما هم در جامه خیلی قرمز نماز نخوانید. (کلینی، ج 6، ص 447). در سیره معصومین، گذشت و مدارای با همسر نیز مورد توجه قرار گرفته و گاهی از اشتباهات همسران خود چشم پوشی می‌کردند و آنان را مورد بخشش قرار می‌دادند. چنانکه اسحاق بن عمار گوید: به امام صادق(ع) عرض کردم: حق زن بر مرد چیست که با انجام آن‌ها انسان، نیکوکار محسوب می‌شود؟ امام فرمود: وسایل خوراک و پوشاک او را فراهم کند و اگر خطایی از او سرزد، از او بگذرد. سپس فرمود: پدرم، -امام باقر(ع)- همسری داشت که او را اذیت می‌کرد؛ ولی پدرم او را مورد عفو قرار داد. (بن بابویه قمی، 1413 ق. ج 3، ص 441).

از برخی سخنان معصومان فهمیده می‌شود که موافقت با خواست زنان و عمل کردن به آن، باعث دلگرمی زن نسبت به زندگی و حاکم شدن نشاط بر محیط زندگی است. از این رو، آنان به خواسته‌های همسران خویش توجه می‌کردند تا از این طریق به احساس زیبای آنان پاسخ مثبت داده باشند. چنانکه امام باقر(ع) نقل می‌کند: عده‌ای بر امام حسین(ع) وارد شدند؛ ناگاه فرش‌ها و پشته‌های فاخر و زیبا را در منزل حضرت مشاهده کردند. آنان گفتند ای فرزند رسول خدا(ع) ما در منزل شما وسایل و چیزهایی مشاهده می‌کنیم که ناخوشایند ما است. امام(ع) فرمود: ما بعد از ازدواج، مهریه همسر خود را پرداخت می‌کنیم و آنان هر چه

نتیجه گیری

این پژوهش به وضوح نشان داد که از منظر آیات قرآن کریم و روایات معصومین(ع)، همبستگی عاطفی زوجین، عاملی حیاتی و تعیینکننده در تحکیم و پایداری نهاد خانواده است. این همبستگی، صرفاً یک احساس زودگذر عاشقانه نیست، بلکه پیوندی عمیق، آگاهانه و مبتنی بر ارزشهای الهی است که در قالب مفاهیمی چون «مودت»، «رحمت»، «سکونت» و «لباس بودن» تبیین گردیده است. دین اسلام با ارائه راهکارهای عملی و اخلاقی فراوان در زمینه ابراز محبت، احترام، همدلی، گذشت و توجه به نیازهای طرف مقابل، برنامه کاملی برای ایجاد و تداوم این پیوند ارائه داده است. خانوادهای که بر پایه چنین همبستگی استوار شده باشد، در برابر طوفانهای زندگی مقاومتر خواهد بود، بستر مناسبی برای تربیت نسل صالح فراهم میآورد و خود به محلی برای رشد معنوی و قرب به خداوند تبدیل میشود. بنابراین، میتوان نتیجه گرفت که سرمایه گذاری بر روی تقویت بنیانهای عاطفی زندگی مشترک، نه یک انتخاب، که یک ضرورت اساسی برای ساختن خانوادهای اسلامی و در نتیجه، جامعهای سالم و با اخلاق است.

1. **پیشنهاد کاربردی:** برگزاری کارگاههای آموزشی پیش از ازدواج و حین زندگی مشترک با محوریت «مهارت‌های تقویت همبستگی عاطفی بر اساس آموزه‌های اسلامی» برای زوجین.
2. **پیشنهاد پژوهشی:** انجام پژوهشهای میدانی (پیمایشی) برای سنجش میزان تأثیر آموزش این آموزه‌ها بر رضایت زناشویی و کاهش تعارضات خانوادگی.
3. **پیشنهاد رسانه‌ای:** تولید محتواهای جذاب (فیلم، پادکست، اینفوگرافیک) با موضوع بازخوانی روایات و آیات مربوط به محبت و همبستگی در خانواده برای مخاطب عام.

1. ابن اشعث، (بی تا) محمد بن محمد ، بی تا ، الجعفریات (الأشعثیات) ، تهران : مکتبه النینوی الحدیثه ، چاپ اول .
2. ابن بابویه (شیخ صدوق) ، (1387) محمد بن علی بن الحسین ، الخصال ، مترجم : صادق حسن زاده ، قم : جامعه مدرسین .
3. ابن بابویه قمی ، (1413ق) محمد بن علی بن الحسین ، من لا یحضره الفقیه ، تحقیق علی اکبر غفاری ، قم ، دفتر انتشارات اسلامی ، چاپ دوم .
4. ابن شعبه حرانی ، (1400ق) حسن بن علی ، تحف العقول عن آل الرسول (ص) ، به تصحیح علی اکبر غفاری ، تهران : کتاب فروشی اسلامیة .
5. ابن شعبه حرانی ، (1404ق ؛ 1363) حسن بن علی ، مناقب آل ابی طالب علیهم السلام (لابن شهر آشوب) قم : علامه ، چاپ اول .
6. ابن منظور ، (1414ق) محمد بن مکرم ، لسان العرب ، دار صادر ، بیروت ، چاپ سوم .
7. احمدی ، (1385) محمد رضا ، مبانی روشناسی ارتباط مؤثر والدین با فرزندان در محیط خانواده ، مجله معرفت ، (104) : 18-25 .
8. پاینده ، (1382) ابوالقاسم ، نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول) تهران : دنیای دانش ، چاپ چهارم .
9. پسندیده ، (1393) عباس ، رضایت زناشویی ، قم : سازمان چاپ و نشر دارالحدیث ، چاپ پنجم
10. تمیمی آمدی ، (1410ق) عبد الواحد بن محمد ، غرر الحکم و درر الکلم (مجموعه من کلمات و حکم الإمام علی) قم : دارالکتاب الإسلامی ، چاپ دوم
11. حر عاملی ، (1403ق) محمد بن حسن بن علی ، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة ، تحقیق الشیخ محمد الرازی ، دار احیاء التراث العربی ، بیروت ، چاپ پنجم .
12. حسینی ، (1393) داوود ، روابط سالم در خانواده ، قم : بوستان کتاب ، چاپ بیست و چهارم .
13. خرمشاهی (1377) بهاء الدین ، دانش نامه قرآن و قرآن پژوهی ، تهران : دوستان و ناهید ، چاپ اول

14. دلشاد تهرانی، (1394) مصطفی، سیره نبوی منطق عملی، تهران: انتشارات دریا، چاپ چهارم.
15. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم از دوره جدید.
16. دیلمی، (1408ق) حسن بن محمد، أعلام الدین فی صفات المومنین، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، چاپ اول.
17. شجاعی، (1394) محمد صادق، درآمدی بر روانشناسی تنظیم رفتار با رویکرد اسلامی، قم: سازمان چاپ و نشر دار تاحدیت، چاپ دوم.
18. شفیعی مازندرانی، (1317) محمد، پرتویی از اخلاق اسلامی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول.
19. صدوق، (1367) محمد بن علی ابن الحسین، الامالی، ترجمه آیت الله کمره ای، ج 5، تهران: انتشارات کتابچی.
20. طباطبایی، سید محمدحسین. (1417ق). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
21. طباطبایی، (1417ق) محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم: چاپ پنجم.
22. طریحی، فخرالدین، (بی تا) مجمع البحرين، تهران: المكتبة المرتضویه.
23. عادل، (1408ق) محمود، مجمع البحرين، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، قم، چاپ دوم.
24. فرزند وحی، (1392) جمال و جوشن آمنه، تأثیر خوش بینی در زندگی فردی با رویکردی بر آیات و روایات و علم روانشناسی، فصلنامه تخصصی تفسیر علوم قرآن و حدیث 5 (19) 161-176).
25. فعالی، (1392) محمد تقی، بخشش، تهران: دارالصادق، چاپ اول.
26. فعالی، (1392) محمد تقی، خودباوری، تهران: دارالصادق، چاپ اول.
27. کراجکی، (1410ق) محمد بن علی، کنز الفوائد، قم: دارالذخائر - ایران، چاپ اول.
28. کلینی، محمد بن یعقوب. (1407ق). الکافی. تهران: دار الکتب الإسلامیه.
29. کلینی، (1362) کلینی رازی، محمد بن یعقوب، الفروع من الکافی، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
30. کلینی، (1407) محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، تهران: دارالکتب الإسلامیه، چاپ چهارم.

31. لیثی واسطی، (1376ش) علی بن محمد ، عیون الحکم و الموعظ ، قم : دارالحديث ، چاپ اول .
32. مجلسی، (1368) محمد باقر، بحار الانوار ، قم: المكتبة الإسلامية .مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت: موسسه الوفاء، ۱۴۰۳ق،
33. محمدی ری شهری، (1367) محمد ، میزان الحکمه ، مترجم : حمید رضا شیخی ، قم : موسسه علمی فرهنگی دارالحديث .
34. محمدی ری شهری، (1384) محمد ، حکمت نانه جوان، قم: سازمان چاپ و نشر دارالحديث.
35. مطهری، (1388) مرتضی، اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب ، چ۲۶، انتشارات صدرا.
36. مطهری، مرتضی ، (1372) اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب ، انتشارات صدرا ، تهران ، چاپ هفتم .
37. مکارم شیرازی، ناصر. (1374). تفسیر نمونه. تهران: دار الکتب الإسلامیة.
38. نراقی، (1378) احمد بن محمد مهدی ، معراج السعاده ، قم : هجرت ، چاپ ششم .
39. نیشابوری، (بی تا) فتال، روضه الواعظین و بصیره للمتعظین ، قم: انتشارات رضی.
40. ورام بن ابی فراس، (1410ق) مسعود بن عیسی ، تنبیه الخواطر و نزّه النواظر المعروف بمجموعه ورام ، قم : مکتبه فقیه ، چاپ اول.